

# REJSEN TIL GEIRRØDS GÅRD.



## En note om Saxos behandling af en norrøn fortælling

Af Morten Warmind

*The journey to Geirrød's farm. A note on how Saxo deals with a Norse tale: The two great almost-contemporaries Saxo and Snorri have very different writing styles, but they retell many of the same mythological tales. In my paper I compare Saxo's version of Thor's journey to Geirrød with Snorri's. I wish to show that the two versions have much in common, despite the diametrically different ways in which the two writers have used them, suggesting that they could have had a common source.*

De to store forfattere fra den nordiske middelalder, Saxo Grammaticus og Snorre Sturlasson står som en art paralleller – begge er uden diskussion de vigtigste forfattere i deres periode og begge står bag et stort historisk nationsdefinerende hovedværk (forudsat at Snorre virkelig er Heimskringlas forfatter). Og så er de alligevel nærmest diametrale modsætninger: Saxo skriver et litterært middelalderlatin, med et klart europæisk sigte, mens Snorre nærmest synes at skrive direkte ud af en ældgammel norrøn mundtlig tradition. Saxo er oftest moralsk og moralistisk indtil det groteske, Snorre virker sommetider nærmest amoralsk (eller i hvert fald forstående overfor umoral). Saxo udtrykker gang på gang sin foragt overfor hedenskaben, Snorre derimod, synes at behandle stoffet på dets egne præmisser. For begge vedkommende kan deres standpunkter overfor det førkristne stof dog vise sig at være mere komplicerede. Den største forskel for en læser af oversættelser er dog nok sprogtonen. Snorre er kort, klar og vittig, Saxo nærmest præcis det modsatte. I ældre oversættelser bliver det langsommelige, ordrige og umorsomme hos Saxo nærmest ubærligt.

Det er en af Peter Zeebergs store fortjenester at hans Saxo-oversættelse i højere grad end de tidligere formidler indtrykket af Saxo som en sprogbruger der faktisk prøver at være moderne og international – endda uden at læseren mister forbindelsen til middelalderen. Det er en stor bedrift.

Saxos moderne og europæiske vinkel på det nordiske stof viser sig som sagt i hans behandling af den før-kristne religion. Hans foragt for dette kulturgods er eksplicit. Man får dog under læsningen snart den fornemmelse, at når han nu afskyer det så meget, kunne han godt have undladt at tage så meget af det under behandling – og at hans afsky mest er poseren til ære for de civiliserede europæiske læsere han skriver til.

Snorre står som nævnt i diametral modsætning. Hans uskrømtede glæde ved det gamle materiale er så stor at man helt glemmer hans euhemeristiske ramme og kristne grundsyn og nemt begår den fejl at forveksle ham med myternes levende fortællere. Jeg tænker i dette bidrag i det væsentlige på Snorre som forfatteren til *Edda* og det er dermed det værk jeg referer til, når jeg taler om Snorre i det foregående og følgende.

På grund af vort sparsomme kildemateriale til nordisk religion er det altid et spændende spørgsmål hvor de kilder vi har, kommer fra, og hvor gamle de kan være. Næppe en eneste tekst kan ikke udsættes for en kritik, der bestemmer den som ubrugelig og det er derfor af største interesse at finde tekstuelle sammenhænge som kan bruges til at godtgøre ælde og/eller brugbarhed.

Efter min bedste overbevisning er det derfor både vigtigt og nødvendigt at underkaste den meget store mængde mytestof, som Saxo og Snorre har til fælles, nøjere undersøgelser. Et berømt eksempel er Georges Dumézils *Du mythe au roman* fra 1953, hvor han, i nogle henseender overbevisende, argumenterer for at Saxo har benyttet fortællingerne om Njord som de kendes fra Snorre til beretningen om Hadding i Saxos 1. bog. Men Dumézils undersøgelse står, så vidt jeg ved, som et mere udførligt enkeltstudium temmeligt alene. Både Inge Skovgaard-Petersen<sup>1</sup>, og Karsten Friis-Jensen<sup>2</sup> samt Annette Lassen<sup>3</sup> har fra hver deres synspunkt behandlet Saxos kilder og hans brug af dem, men ikke med den primære hensigt at undersøge Saxos brug af de norrøne kilder. Fokus for disse forskere har snarere været at demonstrere i hvor høj grad Saxo er en latinsksproget litterær middelalderforfatter. Da Saxo er en af de tidligste formidlere af det norrøne materiale er det bestemt også af vigtighed at se detaillere på hvad han har kendt. Det er et større projekt at afdække samtlige eksempler på fælles historier hos Snorre og Saxo i detaljer, så her skal blot behandles et enkelt eksempel grundigere, udvalgt fordi det på grafisk vis anskueliggør de to forfatters meget forskellige brug af stoffet.

---

<sup>1</sup> Skovgaard-Petersen 1987, 61ff.

<sup>2</sup> Friis-Jensen 1987.

<sup>3</sup> Lassen 2011, 198ff.

### Rejsen til Geirrøds gård

Saxo omtaler i 8. bog (14–15), hvad der muligvis er den første kendte danske kongeligt sponsorerede videnskabelige opdagelsesrejse.

Kong Gorm,<sup>4</sup> hedder det, var vældig interesseret i at udforske Verden, og da han hørte “de rygter islændingene fortæller om en vis Geruds gård” og om enorme rigdomme, iværksatte han straks en ekspedition og gjorde en mand ved navn Thorkil, der havde overbragt rygterne og dermed formentlig var islænding, til leder. At kongen selv deltog gjorde ikke ekspeditionen mindre glørværdig.

Efter kyndig instruktion bygger man tre særligt forstærkede ishavsgående skibe, som bemannes med hver hundrede mænd. Og så sejler man mod nordøst, i tåge og mørke. Jætter og trolde traditionelle geografiske placering i norrøne kilder.

Efter at selv den rigelige proviant er spist op til søs kommer man til et land med kvæg, som mandskabet slagter, uden at tage sig af Thorkils advarsler – det kommer dem dyrt at stå, for de må udlevere én mand pr. skib til de “monstre” der ejede kvæget. Her er det ikke norrøne kilder, men snarere Odysseen der synes at være inspirator.

Inden de kan komme til deres endemål må de overnatte hos Gudmund, Geruds bror. Han beskrives først som en beskytter, men er mere en meget farlig fristelse. Vi får at vide, at hvis man tager kontakt til de væsener som bebor hans gård, så kommer man ikke hjem igen og Gudmund presser både med mad og med sine underskønne døtre. De fire mænd der falder for denne fristelse mister forstanden.

Da man har udstået disse strabadser kommer man endelig frem til Geruds gård. Den ligger i en hel by, forfalden og sort, men befolket af larmende,<sup>5</sup> uformelige skikkelser. Geruds gård er en stensal som vækker både afsky og frygt. Thorkel bemærker ved indgangen at man ikke dér må røre noget som helst, da man i så tilfælde vil komme til at sidde uhjælpeligt fast. Saxo skriver videre (8,14,14f):

Indvendig var bygningen fuldkommen forfalden, fyldt med en afskyelig, kvalmende og proppet med alt hvad der kunne støde øje eller sind. Dørstolperne var dækket med mange års sod, væggene belagt med snavs, loftet var flettet af spyd og pile, gulvet myldrede med slanger og var overstrøet med al slags skidt og mæg, og hele dette uhyrlige syn fik de nyankomne til at ryste af skræk. [...] Blodløse skygger af uhyrer sad tungt på bænke af jern og sæderne var adskilt af fletværk af bly. Foran tærsklen stod grufulde dørvogtere på vagt. Nogle

---

<sup>4</sup> En tidligere sagnkonge end kong Gorm i Jelling.

<sup>5</sup> Dette er højst besynderligt. “Normalt” i norrøn litteratur er den anden verden kendetegnet ved stilhed og der gøres meget ud af, at de levende larmer urimeligt meget.

af dem raslede med bundter af stokke, andre legede en hæsleg leg hvor de kastede et gedeskind frem og tilbage mellem sig. [...]

Længere fremme så de et flækket klippestykke og ikke langt fra det en gammel mand med gennemhullet krop, der sad på en forhøjning af en slags foran revnen i klippen. Desuden var der tre kvinder med svulster over hele kroppen, der sad sammen og så ud som om de havde mistet al styrke i ryggen. Thorkils kammerater var nysgerrige efter at vide hvad det var, og han, der vidste nøje besked med hvordan det hele hang sammen, forklarede at guden Thor engang i ophidselse over jætternes frækhed havde stødt en glødende jernstang gennem brystet på Gerud, der havde sat sig op imod ham. Og jernstangen var fortsat og havde knust og gennemboret klippen. Kvinderne, fortalte han, var blevet ramt af lynet og havde betalt med radbrækkede kroppe for deres angreb på den samme gud.

Da selv Thorkil falder i fristelse og vil tage en af de mange kostbarheder som findes i Geruds skatkammer, vækkes alle jætterne til live og angriber kongen og hans mænd. Kun tyve undslipper og på vejen hjem får Gudmund med sine fristelser ram på én til, der forelsker sig i en af hans døtre.

Det er en sidste pointe at da kongen på hjemvejen er i havsnød påkalder han Udgårdsløke og får den nødvendige medvind og en hurtig hjemrejse.

### **Snorres version**

I Snorres Edda, i Skáldskaparmál (21) berettes der om Thors rejse til Geirrøds gård. Historien indledes med en lang forhistorie om Loke, der fløj omkring i Friggs falkeham. Han satte sig ved Geirrøds gård og blev fanget fordi han sad fast. For at redde sit liv måtte han sværge på at bringe Thor til gården uden sin hammer og styrkebæltet. På vejen overnatter Thor hos en jættekvinde, der røber at Geirrød er farlig og giver Thor et styrkebælte, et par jernhandsker og en stav. Thor vader over floden Vimur og er ved at drukne fordi Geirrøds datter Gjalp står overskrævs over floden og får den til at stige. Ved at kaste en stor sten i "udspringet" kommer han over. I Geirrøds gård får han og Loke anvist en gedestald med en enkelt stol. Da Thor sætter sig, stiger stolen op mod loftet, men med staven får han presset den ned og brækker ryggen på Geirrøds to døtre, Gjalp og Greip.

Så bliver han kaldt ind i hallen til underholdning. Her kaster Geirrød en rødglødende jernbolt efter ham, men han griber den med jernhandskerne og kaster den tilbage mod Geirrød, der søger dækning bag en jernsøjle. "Tor kastede boltten, så den fløj gennem søjlen, gennem Geirrød, gennem væggen og ned i jorden udenfor."<sup>6</sup>

---

<sup>6</sup> Kim Lembech & Rolf Stavnems oversættelse, Sturlason 2012 128. Naturligvis med deres stavemåde af Thor.

Herefter citeres i de fleste håndskrifter af Edda skjaldedigtet Thórsdrápa, der også omhandler færden til Geirrøds gård, men som næppe alene kan være Snorres kilde. Herom mere senere.

Saxos trick med at anbringe den gamle historie i en kulisse som er et forladt og uddødt museum (og turistmål) er særdeles virkningsfuldt. På en vis måde er det en håndgribelig skildring af, hvordan historierne kunne forstås i middelalderen. Fortællemåden gør det vanskeligt at begribe at Saxos skildring er ældre end Snorres, der sprudler af liv og relevans.

Den samme historie ligger bag, endda med mange detaljer. Efter min mening begynder fælleshistorien først da Saxos rejseselskab og Snorres Thor og Loke når frem til Geirrøds gård. Her sidder man fast, hvis man rører noget. Det har Loke sandet og det er Thorkels formaning, men dette særlige forhold findes også i andre skildringer af jætteboliger. Et par af Saxos detaljer kommer måske fra andre kilder – i hvert fald minder det slangefyldte gulv om salen ved Náströnd i Völuspá strofe 38 – “så er undinn, salr, orma hryggiom” (den er flettet, salen, af slangens rygge) og loftet af spyd og pile genkalder muligvis Grímnismál strofe 9 om Valhal – “sköptom er rann rept” (med (spyd)stager er taget sat op). Hovedpersonen er dog den døde jätte. Det er slutningen på Snorres fortælling, men her vækker det størst opmærksomhed og behandles først. Jætten har fået en glødende jernstang igennem brystet, der er gået gennem klippevæggen. Søjlen mangler, men ellers er detaljerne på plads. Glødende jern, der gik gennem både jætten og væggen, der hos Saxo er et klippestykke. Derefter kommer Saxo til jættekvinderne. Der er tre og ikke som hos Snorre to. Men Snorre kender på en vis måde også til at Thor rammer tre jættekvinder, for han lader det gå ud over Gjalp to gange. Måske er det Saxo der er mest tro imod forlægget eller kender en ældre version, således at der oprindeligt har været tre jættedøtre. Vi kan bemærke detaljen med, at de har fået brækket netop ryggen. Nogle forskelle mellem Saxo og Snorre synes at være afhængige af, hvordan de latinske ord helt præcist forstås. Hvor præcist på kroppen er Gerud gennemboret? Kunne klippestykket og klippen være hallens stenvæg? Peter Zeeberg har fornuftigvis valgt at distancere sin oversættelse fra de andre versioner af fortællingen, blandt andet ved at bevare Saxos navneform Gerud. På denne måde kan de forskelle der er, træde synligt frem.

Efter min opfattelse er der dog meget der taler for, at både Saxo og Snorre har haft et temmeligt ensartet forlæg for fortællingen. Begge har de uden tvivl ændret noget. Snorre synes at have tilføjet den lange indledning med Lokes fangenskab – Loke er kun med hos Geirrød i Snorres fortælling. Saxo har skippet Thors prøvelser da han vader over floden. I netop den situation lader Snorre Thor besværges floden Vimur med et vers i eddastil som godt kunne være en stump af et tabt eddadigt som både Snorri og Saxo kendte.

### Andre kilder

Thórsdrápa, som tilskrives Eilíf Godrúnarson dateres til lige før årtusindeskiftet. Her er også mange fælles detaljer. Thórsdrápa giver, som Snorre, Loke skylden for at Thor er ubevæbnet, men uden nogen motivation. Det er Tjalfe der ledsager Thor på rejsen. Vandgangen fylder 6 ud af 19 strofer, altså ganske meget. Også i denne kilde nævnes Thors besværgelse af floden. Det er også her jættekvinder, der får vandet til at stige, men vi hører ikke om et stenkast mod udspringet. Det fortælles dernæst at Thor kom i fare på jættekvindens hoved og at de pressede ham mod klippeloftet, men at de begge blev stukket ned af sværd (hvis tolkningen af verset er rigtig) og fik brækket ryggen. Umiddelbart herefter fortælles det at Geirrød kaster en jernbolt i gabet på Thor, som dog griber den med “armenes raske munde” – hænderne og kaster den tilbage. I denne version optræder en søjle, men det nævnes ikke eksplicit at boltten går igennem den eller ud igennem væggen. Thórsdrápa har de altså samme detaljer som Saxo – de knækkede rygge og den gennemborede jätte – men også den forskel, at der her er tale om to jættekvinder der får ryggen knækket. Det virker igen som det mest sandsynlige at Eilíf Godrúnarson har kendt det samme forlæg som Snorre og Saxo, snarere end at han skulle være dette forlæg, baseret på forskelle i handlingsgangen (efter at floden er krydset synes der for eksempel at være en jættekamp, som kun findes i digtet) og på forskellen i forhold til jernbolten, der ikke eksplicit gennemborer søjle og væg.

Ingen af disse detaljer findes i Þorsteins þátr bæjarmagns – en fornaldarsaga som ellers har træk til fælles med Saxo. En mand, Thorstein, har, i lighed med Thorkil, overtaget Thors rolle. Og endnu vigtigere, en beskytter eller i hvert fald adgangsgiver ved navn Godmund optræder. Helt uden frister-aspektet. Visse træk er at genfinde i sagaen. Der kastes også med noget varmt og brandfarligt, nemlig et gloende sælhoved, der er både tungt og meget varmt (kap. 6f), men Geirrød bliver dræbt ved en senere lejlighed af en marmorsten og en brod, som bliver kastet i øjet på ham (kap. 10).

Annette Lassen har vist at Saxo synes at have haft fortællinger, der har mindet om fornaldersagaerne som forlæg for sine beretninger om Odin.<sup>7</sup> Det lader sig ikke afgøre hvilken form Saxos forlæg for Geirrød-episoden har haft, men med mindre den også har inkluderet Gudmund, er det næppe sandsynligt at det har været en længere prosafortælling. Og Gudmunds rolle er komplet løstrevet fra besøget hos Gerud – ikke så meget som et godt råd får de med på vejen. Også Snorres version er særdeles kortfattet og springende, hvilket leder tanken hen på et digt – det er slående som springet fra de knækkede

---

<sup>7</sup> Lassen 2010, 211 samt Lassen 2011, 201 fremhæver denne type saga som et muligt forlæg for Saxo, men gør opmærksom på, at de versioner vi kender alle er yngre.

jættekvinder i Thórsdrápa til den farlige leg i hallen minder om det samme pludselige skift hos Snorre.

Saxos valg, at lægge afstand til historien ved at henlægge den i en fjern og støvet fortid, er genialt og ikke synderligt almindeligt hverken i europæisk middelalderlitteratur eller i fornaldersagaer tror jeg. Saxo lader i øvrigt historien fortsætte idet Thorkil sendes ud på endnu en ekspedition for at finde Udgårdsløke. Her gentages i lidt ændret form strabadserne, men mest spændende i forhold til de norrøne kilder er det, at Udgårdsløke for Saxo er den bundne Loke og ikke – som i Snorres ret suspekte fortælling om Thors færd til Udgårdsløke – en helt anden skikkelse.<sup>8</sup> Det er for mig en vigtig pointe at vi nok skal se Saxos opfattelse af Loke som tættere på Loke-skikkelsen fra før Snorre (eller hans forlæg) tog den under behandling. Der er i hvert fald næppe tvivl om, at Snorre har givet Loke en meget mere prominent plads i sin version af historierne end hans kildemateriale synes at godtgøre.

Saxo slutter det elegante sæt af fortællinger vittigt og på en måde, der peger frem mod en anden (og mere historisk) hedensk Gorms død. Da Thorkil vender hjem med et hår fra Udgårdsløke og fortæller kongen om hans skytsguds sørgelige tilstand, dør nemlig kongen af bar græmmelse. Den lille tilføjelse at flere af de omkringstående også dør, men af stanken fra Udgårdsløkes hår, er historiefortælleren Saxo i topform.

---

<sup>8</sup> Lassen 2010 behandler bl.a. denne del af historien grundigt.

### Kilder

- Saxo Grammaticus 2005, *Gesta Danorum. Danmarkshistorien*, ed.: Karsten Friis-Jensen & trans.: Peter Zeeberg, København.  
Sturluson, Snorri 2012, *Edda*, eds. & trans.: Kim Lenbek & Rolf Stavnem, København.

### Litteratur

- Dumézil, Georges 1953 (2. Udgave 1970), *Du mythe au roman*, Paris.  
Friis-Jensen, Karsten 1987, *Saxo Grammaticus as Latin Poet, Studies in the Verse Passages of the Gesta Danorum*, Roma (*Analecta Romana Instituti Danici Supplementum* 14).  
Lassen, Annette 2010, "Saxo og Snorri som mytografer: Hedenskaben i Gesta Danorum og Heimskringla", *Saxo og Snorre*, eds.: Karsten Friis-Jensen & Else Mundal, København, 209–230.  
Lassen, Annette 2011, *Odin På Kristent Pergament. En Teksthistorisk Studie*, København.  
Skovgaard-Petersen, Inge 1987, *Da Tidernes Herre Var Nær. Studier i Saxos Historiesyn*, København.